

Małgorzata Durydiwka

Uniwersytet Warszawski
Wydział Geografii i Studiów Regionalnych

Czynniki rozwoju funkcji turystycznej na obszarach wiejskich w Polsce

Wprowadzenie

Do zagadnień badawczych często podejmowanych w polskiej geografii turystyki należą kwestie funkcji turystycznej jednostek przestrzennych (regionów, miejscowości) (Włodarczyk 2009), przy czym funkcja turystyczna jest najczęściej rozumiana jako działalność społeczno-gospodarcza pełniona przez określony obszar i jego mieszkańców, skierowana na obsługę ruchu turystycznego (Kurek, Mika 2007).

Turystyka jest zjawiskiem wielowymiarowym i złożonym. [...] Stanowi poważne źródło dochodu i miejsc pracy, co powoduje coraz częstsze próby wykorzystania jej w rozwoju regionalnym i lokalnym (Kozak 2009, 36), tym bardziej że – jak dowodzą wyniki badań M. Derek (2005) – dochody budżetowe gmin turystycznych są o 30% wyższe niż średnie dochody gminy wiejskiej w Polsce w przeliczeniu na jednego mieszkańca, a dochody własne gmin turystycznych – dwukrotnie wyższe, w tym dochody ze sprzedaży i dzierżawy majątku gminnego – trzykrotnie wyższe. Oznacza to, że w gminach (miejscowościach) z lepiej rozwiniętą funkcją turystyczną ceny osiągnięte ze sprzedaży majątku gminnego oraz z wynajmowania lokali usługowych są zdecydowanie wyższe, co jest efektem większego popytu na rynku (Swianiewicz 1994; Derek 2005). Turystyka może zatem stanowić ważny element rozwoju gospodarczego jednostki przestrzennej. Dlatego też szczególnego znaczenia nabiera zidentyfikowanie czynników, które mają wpływ na rozwój funkcji turystycznej.

Czynniki rozwoju funkcji turystycznej – krótki przegląd literatury

Rozwój funkcji turystycznej – rozumianej jako różnego rodzaju aktywności społeczno-gospodarcze realizowane na danym obszarze i skierowane na obsługę ruchu turystycznego

– stanowi implikację wielu różnorodnych czynników. M. Villarino Pérez, E. de Uña Álvarez i G. Cánoves Valiente (2009) przyjmują, że głównymi czynnikami rozwoju funkcji turystycznej są istniejące na danym terenie zasoby naturalne, gospodarcze i ludzkie, a także – a może przede wszystkim – przedstawiciele lokalnych środowisk i instytucji, którzy mają bezpośredni lub pośredni wpływ na aktywizację społeczności lokalnych oraz opracowanie produktu turystycznego, który zainteresowałby turystów i zapewnił ich napływ do danej miejscowości, czy regionu. Poglądy cytowanych autorów są zatem wyraźnie zbieżne z modelem rozwoju gospodarczego, zaproponowanym przez J.T. Hryniewicza (2000). Nawiązując do nomenklatury J.T. Hryniewicza (2000), także M. Villarino Pérez, E. de Uña Álvarez i G. Cánoves Valiente (2009) podkreślają rolę mobilizacji społecznej¹ i edukacji czy szerszej kapitału społecznego, w rozwoju funkcji turystycznej.

Według M. Stablery (1998, za: Kozak 2009), w rozwoju funkcji turystycznej [...] *kluczem do sukcesu jest dobra współpraca na linii władza – biznes – społeczeństwo*. Również inne opracowania, m.in. T.D. Hinch i R.W. Butlera (1996) oraz A. Kalisch (2001) potwierdzają, że ukierunkowanie organizatorów turystyki na partnerstwo wobec społeczności lokalnych i włączanie jej przedstawicieli w proces rozwoju turystyki jest istotnym czynnikiem sukcesu, zwłaszcza na obszarach słabiej rozwiniętych gospodarczo (Kozak 2009), a do takich niewątpliwie można zaliczyć znaczną część obszarów wiejskich. Jak podaje M.W. Kozak (2009), cechą charakterystyczną tych obszarów, najczęściej pozbawionych większych doświadczeń w zakresie rozwoju turystyki, jest wyraźna asymetria w relacjach z otoczeniem. Jest ona obserwowana zarówno w sferze wiedzy, doświadczenia, *know-how*, jak i zasobów finansowych. Czynnikiem umożliwiającym zmniejszenie tej asymetrii są właśnie kompetencje liderów i elit, często zdobywane na zewnątrz lub w kontaktach z lepiej rozwiniętym otoczeniem.

M.W. Kozak (2009) – na podstawie literatury przedmiotu oraz własnych badań empirycznych – rozpatruje czynniki sukcesu w rozwoju turystyki na czterech poziomach. Poziom pierwszy dotyczy cech społeczności lokalnej (zasoby ludzkie i społeczne). Zdaniem tego autora [...] *kluczowe znaczenie dla sukcesu w rozwoju turystyki ma zdolność do wyłonienia przywódcy, zmobilizowania elit i społeczności do wspólnych działań na rzecz przekonującego planu rozwoju* (Kozak 2009, 282). Poziom drugi obejmuje zagospodarowanie turystyczne (z uwzględnieniem bazy komunikacyjnej), bez których – jak twierdzi autor – nie ma produktów turystycznych, tymczasem to one są podstawą współczesnej gospodarki turystycznej. Trzeci poziom czynników sukcesu w rozwoju turystyki stanowią zasoby przyrodnicze i kulturowe danego obszaru. *Posiadanie zasobów przyrodniczych czy dziedzictwa kulturowego* – według M.W. Kozaka (2009, 283) – *jest niewątpliwie czynnikiem sprzyjającym, ułatwiającym promocję, obniżającym koszty rozwoju turystyki, ale ani koniecznym, ani wystarczającym*. Rozwój turystyki to tworzenie [...] *przestrzeni tematycznej, podporządkowanej wizji miejsca, klientów jakich chcielibyśmy gościć, ich oczekiwań i motywacji* (Kozak 2009, 147). Oznacza to, że [...] *możliwa jest substytucja zasobów wykreowanymi produktami turystycznymi (np. parkami tematycznymi)* (Kozak 2009, 283). Ostatni, czwarty poziom czynników sukcesu w rozwoju turystyki, stanowi otoczenie prawnoinstytucjonalne, w którym [...] *obok podstawowych cech systemu społecznego, politycznego*

¹ Mobilizacja społeczna jest przez autora rozumiana jako [...] *wszelkie zjawiska polegające na samoorganizacji zmierzającej do tworzenia grup interesu i ruchów społecznych oraz usiłowania mające na celu uzyskanie zbiorowego poparcia dla ich celów* (Hryniewicz 2000, 54–55).

i ekonomicznego mieszczą się: polityka turystyczna, system zarządzania turystyką i szerzej – układ instytucji wpływających na rozwój turystyki w ujęciu krajowym i regionalnym (Kozak 2009, 284).

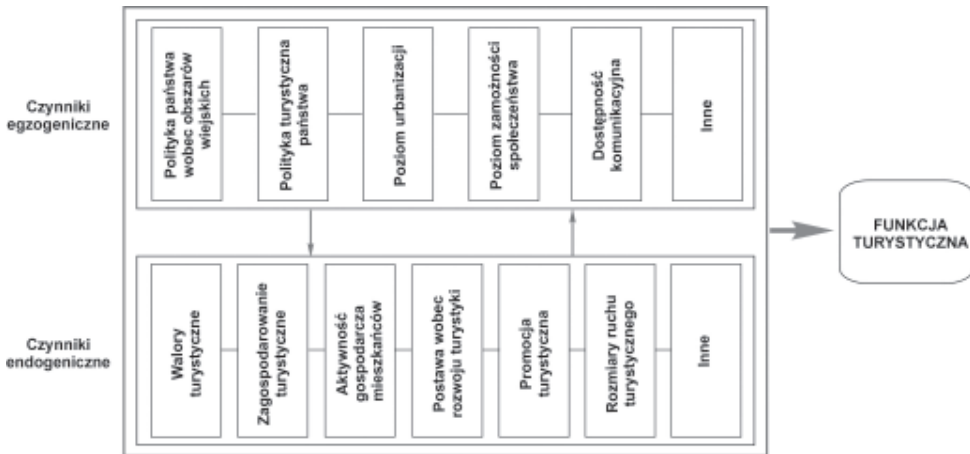
Komisja Europejska (*Using Natural...* 2002) wyróżniła 10 czynników, które mają istotny wpływ na rozwój turystyki na obszarach niebędących tradycyjnymi regionami („destynacjami”) turystycznymi, w tym także na obszarach wiejskich. Są to: walory przyrodnicze i kulturowe, cechy wyróżniające dany obszar z otoczenia, stworzenie klastrów atrakcji, dostępność atrakcji (w znaczeniu intelektualnym), stworzenie marki (ang. *branding*) i sieci kontaktów (ang. *networking*), dostępność komunikacyjna, przezwyciężenie sezonowości, partnerstwo, planowanie strategiczne, zrównoważenie rozwoju i ochrona zabytków.

Z kolei D. López Olivares (2009) zwraca uwagę na cztery grupy czynników ułatwiających rozwój funkcji turystycznej na obszarach wiejskich. Są to:

- nowe zachowania turystyczno-rekreacyjne obserwowane w społeczeństwie postmodernistycznym, które są pewną reakcją na nadmierną urbanizację i przejawiają się wzrostem zainteresowania aktywnościami realizowanymi na wolnym powietrzu, w kontakcie z przyrodą, ale także przodkami (np. dziadkami) i tradycją;
- zmiany polityki administracji publicznej wobec obszarów wiejskich i ich zasobów przyrodniczych i kulturowych, zarówno na szczeblu lokalnym, regionalnym, krajowym, jak i Unii Europejskiej;
- rozwój wiejskiej bazy noclegowej (hiszp. *alojamiento rural*) i dotyczące jej regulacje prawno-organizacyjne (na szczeblu regionalnym i krajowym);
- swoiste procesy urbanizacji przestrzeni wiejskiej, przejawiające się rozbudową bazy noclegowej, zwłaszcza o charakterze komercyjnym, a także wzrostem liczby tzw. „drugich domów” (hiszp. *segundas residencias*), co spowodowało wykształcenie się nowej, wielofunkcyjnej przestrzeni turystycznej na obszarach wiejskich, spełniającej oczekiwania turystów.

Najogólniej czynniki rozwoju funkcji turystycznej na obszarach wiejskich można podzielić na endo- i egzogeniczne (ryc. 1). Czynniki endogeniczne (wewnętrzne) reprezentują cechy danego obszaru, istotne z punktu widzenia rozwoju turystyki (walory i zagospodarowanie turystyczne, aktywność gospodarza mieszkańców i ich postawa wobec rozwoju turystyki, promocja turystyczna oraz rozmiary ruchu turystycznego na danym terenie). Z kolei czynniki egzogeniczne (zewnętrzne) stanowią niejako wykładnię ogólnej sytuacji w zakresie rozwoju turystyki panującej w danym regionie czy kraju i zaliczyć do nich można politykę gospodarczą państwa, poziom urbanizacji i zamożności społeczeństwa, a także dostępność komunikacyjną w znaczeniu fizycznym i czasowym. Należy przy tym dodać, że dla rozwoju funkcji turystycznej na obszarach wiejskich szczególne znaczenie – oprócz polityki turystycznej – ma polityka państwa wobec obszarów wiejskich. Zatem, czynniki endogeniczne mają wymiar lokalny, zaś egzogeniczne – ponadlokalny (regionalny, krajowy, a w niektórych przypadkach nawet międzynarodowy).

Zdaniem autorki niniejszego opracowania funkcja turystyczna na obszarach wiejskich jest kształtowana w wyniku współwystępowania różnych czynników, przede wszystkim tych endogenicznych. Reprezentują one cechy danego obszaru i decydują o jego atrakcyjności turystycznej. Oczywiście, waga poszczególnych czynników może być różna na różnych obszarach. Zatem, nawiązując do poglądów M.W. Kozaka (2009), możliwa jest substytucja poszczególnych czynników rozwoju. Natomiast czynniki egzogeniczne, jako wspólne dla całego terytorium państwa lub regionu, pełnią niejako rolę drugorzędną, możliwą by rzecz – modyfikującą.

Ryc. 1. Czynniki rozwoju funkcji turystycznej na obszarach wiejskich

Źródło: opracowanie własne.

Czynniki decydujące o rozwoju funkcji turystycznej na obszarach wiejskich w Polsce

Bardzo ważnym czynnikiem endogenicznym wpływającym na kształtowanie się funkcji turystycznej jest atrakcyjność środowiska przyrodniczego (m.in. Koziej 1975; Drzewiecki 2005; Iwicki 2005; Wojciechowska 2009; Durydiwka 2009, 2010; Szpara 2007, 2011). Oznacza to, że funkcja turystyczna w pierwszej kolejności rozwija się i umacnia się na terenach o wysokich walorach przyrodniczych. Obszary wiejskie o wykształconej funkcji turystycznej² (ryc. 2) tworzą w Polsce duże, zwarte kompleksy, przede wszystkim w pasie Północno-Zachodnim

² Autorka niniejszego opracowania przyjęła, że funkcję turystyczną obszaru określa występowanie ruchu turystycznego oraz usług związanych z obsługą turystów, dlatego też w celu kwantyfikacji funkcji turystycznej wybrano dwie cechy: liczbę turystów korzystających z noclegów oraz liczbę firm zarejestrowanych w systemie REGON w sekcji H. Badania przeprowadzono dla 2005 r., a za jednostkę podstawową przyjęto gminę wiejską lub obszar wiejski wyróżniony z gminy miejsko-wiejskiej. Poziom rozwoju funkcji turystycznej został określony za pomocą miernika syntetycznego (F_t) według procedury Z. Zioly (1973):

$$F_t = \frac{\sum_{j=1}^m x'_{kj}}{m}$$

gdzie:

x_{kj} – znormalizowany j -ty miernik empiryczny k -tej jednostki przestrzennej,

m – liczba mierników znormalizowanych,

$\sum_{j=1}^m x'_{kj}$ – suma mierników znormalizowanych w k -tej jednostce przestrzennej,

Za obszary o wykształconej funkcji turystycznej przyjęto te, dla których $F_t > 0,046$, czyli funkcja turystyczna, jest wykształcona na co najmniej średnim poziomie.

Bałtyku, na Pojezierzach, w górach, a nieco mniejsze – w środkowej i wschodniej części kraju (m.in. gminy w dolinie Pilicy, w Górach Świętokrzyskich oraz na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej).

Zwarte kompleksy obszarów wiejskich o wykształconej funkcji turystycznej występują także w sąsiedztwie dużych miast, m.in.: Warszawy, Łodzi, Poznania, Wrocławia, Krakowa, aglomeracji górnośląskiej, a także Szczecina, Bydgoszczy i Torunia. Można więc przyjąć, że działają też czynniki dodatkowe, mające wpływ na rozwój funkcji turystycznej na terenach wiejskich, często wzmacniające jej rozwój. Jednym z nich jest niewątpliwie odległość od dużych miast, a drugim (*nota bene* ściśle związanym z atrakcyjnością środowiska przyrodniczego) – sąsiedztwo obszarów chronionych (np. gmina Białowieża, gminy w pasie Wyżyn).

Mniejszy wpływ na wykształcenie się funkcji turystycznej mają walory kulturowe, co potwierdziły wyniki badań prowadzonych przez autorkę w gminach bieszczadzkich (Durydiwka 2011). Nie można ich jednak nie doceniać. Świadczą o tym przykłady gmin, w których atrakcje o charakterze kulturowym miały istotny wpływ na wzmocnienie funkcji turystycznej lub wręcz jej ukształtowanie. Dowodem na to jest m.in. gmina Ślesin (woj. wielkopolskie). Dzięki lokalizacji nad 3 jeziorami: Mikorzyńskim, Ślesińskim i Licheńskim oraz ich połączeniu Kanałem Ślesińskim z Jeziorem Gopło, funkcja turystyczna rozwinęła się tam dość wcześnie i była związana z turystyką wypoczynkową – urlopową i weekendową, z możliwością uprawiania sportów wodnych. Bazę noclegową stanowiły ośrodki wypoczynkowe lub szkoleniowo-wypoczynkowe w Mikorzynie i Wąsoszach, z czasem wzbogacone o pokoje gościnne i kwatery agroturystyczne. Obecnie funkcja turystyczna gminy Ślesin została znacznie wzmocniona za sprawą powstania Bazyliki Matki Boskiej Bolesnej Królowej Polski w Licheniu Starym. Jest to największy kościół w Polsce i jednocześnie drugie, po Częstochowie, najliczniej odwiedzane sanktuarium maryjne. Co roku do Lichenia przybywa ok. 1,5 mln pielgrzymów i turystów. Wraz ze wzrostem ich liczby oraz rozbudową sanktuarium, nastąpiły również wyraźne zmiany w wyglądzie miejscowości. Ze wsi o charakterze rolniczym Licheń przekształcił się w miejscowość o wykształconej funkcji turystycznej. Budowa Bazyliki i zagospodarowanie placu przed nią, mogącego pomieścić 250 tys. wiernych, wymagały przejęcia kilkudziesięciu hektarów użytków rolnych. Rozwijała się też baza noclegowa i gastronomiczna oraz usługi towarzyszące (parkingi, handel). W Licheniu funkcjonują dwa domy pielgrzyma dysponujące ponad 1200 miejscami noclegowymi, Dom Rekolekcyjny (62 miejsca), hotel (300 miejsc; w pełni przystosowany do organizacji konferencji), dwa pensjonaty, liczne domy noclegowe i kwatery prywatne³. Łącznie jest to około 2,5 tys. miejsc noclegowych. Bazę gastronomiczną tworzą zarówno duże obiekty (np. restauracja hotelowa – 300 miejsc, bary przy domach pielgrzyma – po ok. 200 miejsc), jak i mniejsze (np. stołówki dla pielgrzymów, kawiarnia). Biorąc pod uwagę wskaźnik Baretje'a i Deferta za miernik rozwoju funkcji turystycznej, dla Lichenia przyjmuje on wartość około 2300, a więc na poziomie takich obszarów turystycznych jak gmina Mielno (ok. 2800) i Ustronie Morskie (1400) (Durydiwka 2008).

Podobnym przykładem jest kaszubska gmina Stężyca. Tamejsze jeziora rynnowe (m.in. Raduńskie, Ostrzyckie, Stężyckie, Dąbrowskie, Patulskie i Lubowisko) oraz urozmaicona

---

³ W oparciu o informacje zawarte na stronach internetowych gminy Ślesin, www.slesin.pl i poszczególnych usługodawców, www.lichen.com.pl (10.05.2008).

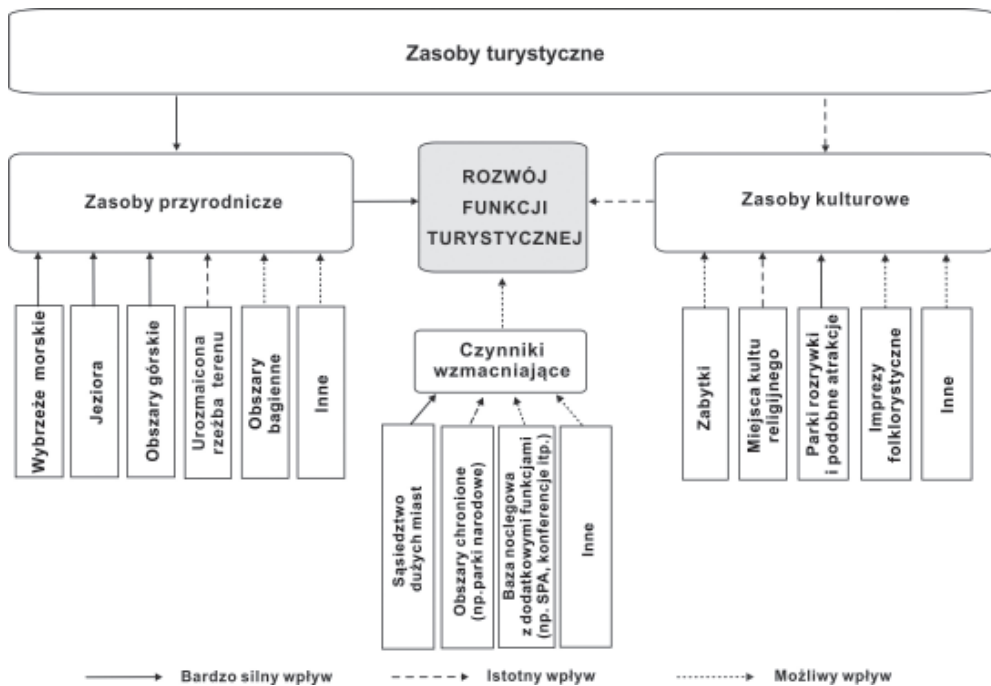

Ryc. 2. Obszary wiejskie o wykształconej funkcji turystycznej w 2005 r.

Źródło: opracowanie własne.

rzeźba terenu⁴ stały się ważnym czynnikiem rozwoju funkcji turystycznej, związanej z turystyką wypoczynkową. Jednak dopiero otwarcie we wrześniu 2003 r. Centrum Edukacji i Promocji Regionu (CEPR) w Szymbarku znacznie wzmocniło tę funkcję. Celem Centrum, zajmującego obecnie około 5 ha powierzchni, jest przede wszystkim pokazanie historii, języka i kultury Kaszub. Działalność CEPR ma w dużym stopniu wymiar edukacyjny. Dotyczy on zwłaszcza ekspozycji Muzeum Ciesielstwa, Muzeum Tabaki, Domu Sybiraka i Bunkru TOW „Gryf Pomorski”. Jednakże w celu zwiększenia atrakcyjności, jego ofertę poszerzono też o wymiar rozrywkowy, włączając wiele obiektów nie zawsze mających charakter muzealny. I tak, największym zainteresowaniem wśród turystów cieszą się:

⁴ Deniwelacje terenu dochodzą do 168,5 m. Są to najwyższe deniwelacje w obrębie Pojezierzy Południowobałtyckich, a wzniesienie Wieżyca (328,6 m n.p.m.) jest najwyższym na Nizinie Europejskiej.

Ryc. 3. Czynniki determinujące rozwój funkcji turystycznej na obszarach wiejskich

Źródło: opracowanie własne.

„Dom do góry nogami” – będący w zamierzeniu twórców alegorią współczesnego świata, w którym tradycje, systemy wartości zostały wypaczone, „postawione na głowie”; najdłuższa deska świata (36,86 m) wpisana do Księgi Rekordów Guinnessa; Stół Noblisty (o długości 35 m, przy którym jednocześnie może zasiąść 230 osób) – wykonany na pamiątkę Pokojowej Nagrody Nobla dla Lecha Wałęsy (Czapiewski, Szubarczyk 2007), a od 30 grudnia 2010 r. – także największy na świecie koncertujący fortepian (mający 1,9 m wysokości i 6 m długości). Ponadto na terenie Centrum działa restauracja i browar oraz Kaszubskie Centrum Kongresowe, które dzięki salom konferencyjnym, dobrze wyposażonym w sprzęt multimedialny i zaplecze techniczne, umożliwiło rozszerzenie działalności o organizację konferencji, spotkań biznesowych, firmowych, a także imprez integracyjnych, wesel i bankietów⁵. Dzięki tym wszystkim przedsięwzięciom i działaniom Centrum Edukacji i Promocji Regionu w Szymbarku jest odwiedzane przez ok. 600 tys. turystów rocznie i należy do najliczniej odwiedzanych obiektów w regionie pomorskim.

Również w gminie Wojciechów, położonej na Lubelszczyźnie, wykreowanie atrakcji o charakterze kulturowym miało wpływ na rozwój funkcji turystycznej. Wojciechów nie należy wprawdzie do gmin o wyraźnie wykształconej funkcji turystycznej, ale w ostatnich

⁵ Opracowano w oparciu o informacje na stronie Centrum Edukacji i Promocji Regionu, <http://cepr.pl> (11.02.2012).

latach – zwłaszcza w skali województwa – rozwój tej funkcji staje się coraz bardziej widoczny, przy czym ściśle związany jest on z kowalstwem, a sam Wojciechów został „okrzyknięty” stolicą polskiego kowalstwa. Funkcjonuje tam bowiem jedyne w Polsce Muzeum Kowalstwa, 90-letnia kuźnia, działa Stowarzyszenie Kowali Polskich. Tu także od 25 lat odbywają się ogólnopolskie imprezy kowalskie, w których uczestniczy niemal 15 tys. turystów (*Szlak żelaza...*). Ponadto utworzono Szlak żelaza i kowalskich tradycji, który obejmuje sześć «gwoździ programu», pozwalających poznać kowalstwo od procesu wytopu metali do powstania gotowej podkowy⁶ (*Szlak żelaza...*, 6). Wszystkie te działania stały się impulsem także do rozbudowy bazy noclegowej (głównie gospodarstwa agroturystyczne), zarówno w samym Wojciechowie, jak i innych miejscowościach gminy (m.in. Nowy Gaj i Palikije).

Należy również pamiętać, że czynnikiem wpływającym na rozwój funkcji turystycznej może być sztucznie stworzona i wykreowana atrakcja turystyczna. Świetnym tego przykładem jest utworzenie i otwarcie w sierpniu 2004 r. Parku Jurajskiego („Jura Park”) w Bałtowie (woj. świętokrzyskie). Dzięki temu nie tylko sama miejscowość stała się *najczęściej odwiedzanym ośrodkiem turystycznym województwa świętokrzyskiego* (Kozak 2009, 241), ale niemal w całej gminie zaobserwowano rozbudowę infrastruktury turystycznej, zwłaszcza bazy noclegowej i gastronomicznej, niezbędnej dla zapewnienia noclegów i wyżywienia ponad 200 tys. turystów odwiedzających ten park w ostatnich latach. Odtworzono również miejsca na działalność kulturową i imprezy plenerowe. Dzięki tym działaniom bezrobocie w gminie Bałtów zmniejszyło się z 30% do 7–8%, a dochody jej budżetu podwoiły się – z 4,5 do 9 mln PLN. Ponadto [...] *wizerunek gminy zmienił się z zacofanego zaścianka na atrakcyjne lokalne centrum turystyczne i ośrodek promieniujący inicjatywami na całą okolicę (Bałtów – gmina, którą... 2007, 8)*.

Pewną prawidłowością staje się obecnie kreowanie nowych, coraz bardziej wyszukanych atrakcji turystycznych, które sprawiają, że gmina czy miejscowość stanie się bardziej atrakcyjna pod względem turystycznym od innych, a tym samym bardziej konkurencyjna na rynku turystycznym. Można więc przyjąć – nawiązując do poglądów A. Stasiaka (2011) – że istotnym czynnikiem wpływającym na rozwój funkcji turystycznej na terenach wiejskich jest pojawienie się nowych przestrzeni turystycznych, rozumianych jako te obszary, które są przez turystów wykorzystywane od niedawna. W wymiarze geograficznym poszerzanie przestrzeni turystycznej na obszarach wiejskich może odbywać się poprzez penetrowanie przez turystów przestrzeni, które wcześniej nie wzbudzały większego zainteresowania, bądź też zostały specjalnie zaaranżowane dla turystów. Przykładem tego mogą być m.in. cmentarze z I wojny światowej w Beskidzie Niskim i cmentarze tatarskie (tzw. miziary) na Podlasiu, nowe obiekty sakralne (np. wspomniane sanktuarium w Licheniu, obszary ekstremalnych wrażeń – np. związane z realizacją imprez typu survival (m.in. na Kaszubach), obiekty militarne z różnych okresów historycznych (np. pole bitwy pod Grunwaldem, tzw. linia Mołotowa – z Osowieckim, Zambrowskim i Brzeskim Rejonem Umocnionym itp.), parki tematyczne (np. opisany wyżej Jura Park w Bałtowie, Kraina Westernu w Sońsku itp.), a także przestrzenie zmedializowane, czyli związane z realizacją filmów i seriali (np. skansen Soplicowo w Cichowie czy

⁶ Szlak żelaza i kowalskich tradycji w Wojciechowie stanowi ofertę skierowaną przede wszystkim do grup dziecięcych i młodzieżowych, która wpisuje się w zajęcia z edukacji regionalnej w zakresie ginących zawodów (*Szlak żelaza...*).

miejscowość Jeruzal, w której nagrywany jest serial *Ranczo*) oraz przestrzenie związane z tradycją i kulturą wiejską (np. Szlak Rękodzieła Ludowego na Podlasiu, przebiegający przez Czarną Wieś Kościelną, Zamczysk i Janów).

Istnienie nowych atrakcji turystycznych w wąskim znaczeniu, czyli rozumianych jako pewne „osobliwości” o charakterze przyrodniczym lub kulturowym, to warunek niewystarczający dla rozwoju funkcji turystycznej jednostki przestrzennej. Warunkiem koniecznym jest *istnienie niezbędnego poziomu zagospodarowania turystycznego, stworzenia warunków dla interesującego spędzenia czasu, w standardzie odpowiadającym oczekiwaniom turystów* (Kozak 2009, 282). Dlatego też często nowo utworzone atrakcje turystyczne pełnią jednocześnie funkcję zagospodarowania turystycznego, o zróżnicowanym spektrum świadczonych usług.

Podsumowanie

Stworzenie i wykreowanie nowej atrakcji turystycznej wymaga podjęcia określonych działań zarówno ze strony władz, jak i społeczności lokalnych. Można więc przyjąć za M.W. Kozakiem (2009), że istotne znaczenie dla sukcesu w rozwoju turystyki ma zdolność wyłonienia przywódcy oraz zmobilizowanie elit i społeczności lokalnych do wspólnych działań. Dowodzą tego m.in. przykłady gmin Stężyca, Wojciechów oraz Bałtów. Zatem można zgodzić się z J.T. Hryniewiczem (2000), że mobilizacja społeczna oraz poziom wykształcenia są ważnymi *kreatorskimi* *rozwoju lokalnego*, także rozwoju funkcji turystycznej. Tezę tę potwierdza również M.W. Kozak (2009), przytaczając opracowanie A. Olechnickiej (2007), które dowodzi, że właśnie zaniedbania w tej sferze stanowią istotną barierę wzrostu konkurencyjności regionów.

Literatura

- Bałtów – gmina, którą ożywiły dinozaury, 2007, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa, www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/Atlas_dobrych_praktyk/1Atlas_Dobrych_Praktyk_Baltow.pdf (12.05.2010).
- Czapiewski D., Szubarczyk P., 2007, *Przewodnik*, Centrum Edukacji i Promocji Regionu w Szymbarku, Szymbark.
- Derek M., 2005, *Rozwój turystyki na obszarach wiejskich a wpływy budżetowe gmin* [w:] B. Sawicki, J. Bergier (red.), *Uwarunkowania rozwoju turystyki związanej z obszarami wiejskimi*, Wyd. PWSZ w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska, 26–30.
- Drzewiecki M., 2005, *Agroturystyka w Polsce – stan obecny i perspektywy rozwojowe* [w:] B. Sawicki, J. Bergier (red.), *Uwarunkowania rozwoju turystyki związanej z obszarami wiejskimi*, Wyd. PWSZ w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska, 46–51.
- Durydiwka M., 2008, *Turystyka religijna*, Architektura, Wyd. Murator, 7, 42–44.
- Durydiwka M., 2009, *Tourism Classification of Rural Areas in Pomeranian Region* [w:] W. Wilk (red.), *Global Changes: Their Regional and Local Aspects*, University of Warsaw, Faculty of Geography and Regional Studies, Warsaw, 196–202.
- Durydiwka M., 2010, *Poziom rozwoju funkcji turystycznej na obszarach wiejskich Podlasia a atrakcyjność środowiska przyrodniczego* [w:] Z. Młynarczyk, A. Zajadacz, M. Słowik (red.), *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Aspekty przyrodnicze rozwoju turystyki*, Seria: Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace nr 5, UAM w Poznaniu, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 37–61.

- Durydiwka M., 2011, *Dziedzictwo kulturowe jako czynnik rozwoju funkcji turystycznej – na przykładzie gmin bieszczadzkich*, Prace Geograficzne, IGI GP UJ, 125, 37–61.
- Hinch T.D., Butler R.W., 1996, *Indigenous Tourism: A Common Ground for Discussion* [w:] R.W. Butler, T.D. Hinch (red.), *Tourism and Indigenous Peoples*, International Thompson Business Press, London, 3–19.
- Hryniewicz J.T., 2000, *Endo- i egzogeniczne czynniki rozwoju gospodarczego gmin i regionów*, Studia Regionalne i Lokalne, 2(2), 53–77.
- Iwicki S., 2005, *Rozmieszczenie bazy agroturystycznej w województwie kujawsko-pomorskim i jej uwarunkowania* [w:] B. Sawicki, J. Bergier (red.), *Uwarunkowania rozwoju turystyki związanej z obszarami wiejskimi*, Wyd. PWSZ w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska, 62–66.
- Kalisch A., 2001, *Tourism as Fair Trade – NGO Perspectives*, Tourism Concern, London.
- Kozak M.W., 2009, *Turystyka i polityka turystyczna a rozwój: między starym a nowym paradygmatem*, Wyd. Nauk. SCHOLAR, Warszawa.
- Koziej M., 1975, *Zmiany w strukturze użytkowania ziemi a rozwój rekreacji w regionie świętokrzyskim*, Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich, 15, PWN, Warszawa–Kraków.
- Kurek W., Miaka M., 2007, *Turystyka jako przedmiot badań naukowych* [w:] W. Kurek (red.), *Turystyka*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa, 11–49.
- López Olivares D., 2009, *Factores de cambio turístico en los espacios rurales españoles: la Comunitat Valenciana* [w:] J. Sancho Comins (red.), *El turismo rural*, Serie Geográfica, Universidad de Alcalá, 15, 39–49.
- Olechnicka A., 2007, *Innowacyjność polskich regionów* [w:] G. Gorzelak (red.), *Polska regionalna i lokalna w świetle badań EUROREG-u*, Wyd. Nauk. SCHOLAR, Warszawa.
- Stabler M., 1998, *The Economic Evaluation of the Role of Conservation and Tourism in the Regeneration of Historic Urban Destination* [w:] E. Laws, B. Faulkner, G. Moscardo (red.), *Embracing and Managing Change in Tourism: International case studies*, Routledge, London, 235–263.
- Swianiewicz P., 1994, *Pobudzanie rozwoju ekonomicznego a dochody gminy: korzyść dla budżetu czy kosztowny patriotyzm lokalny?*, Samorząd Terytorialny, 9, 28–33.
- Szlak żelaza i kowalskich tradycji*, (brak roku wyd.), Gminny Ośrodek Kultury w Wojciechowie, Wojciechów.
- Szpara K., 2007, *Wykorzystanie turystycznej bazy noclegowej w Bieszczadach Wysokich* [w:] W. Kurek, R. Faracik (red.), *Studia nad turystyką. Prace geograficzne i regionalne*, IGI GP UJ, Kraków, 255–265.
- Szpara K., 2011, *Agroturystyka w Karpatach Polskich*, Prace Geograficzne, IGI GP UJ, 125, 161–178.
- Using Natural and Cultural Heritage for the Development of Sustainable Tourism in NonTraditional Tourism Destinations*, 2002, http://ec.europa.eu/enterprise/services/tourism/studies_heritage.htm (10.03.2007).
- Villarino Pérez M., de Uña Álvarez E., Cánoves Valiente G., 2009, *Reflexiones sobre experiencias de diversificación del turismo rural en Enpaña* [w:] J. Sancho Comins (red.), *El turismo rural*, Serie Geográfica, 15, Universidad de Alcalá, 67–78.
- Włodarczyk B., 2009, *Przestrzeń turystyczna. Istota, koncepcje, determinanty rozwoju*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Wojciechowska J., 2009, *Procesy i uwarunkowania rozwoju agroturystyki w Polsce*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

Zioło Z., 1973, *Analiza struktury przestrzennej i form koncentracji przemysłu województwa rzeszowskiego w świetle wybranych mierników*, Folia Geographica, Series Geographica-Oeconomica, 6, 95–116.

Źródła internetowe

<http://cepr.pl> (11.02.2012).

www.lichen.com.pl (10.05.2008).

www.slesin.pl (10.05.2008).

